

A népművelés ügyét a kor vetette föl teljes egészében, a kor tette nemzeti szükségletté. Mai népoktatási szervezetünket alul is felül is tovább kell építenünk. Alul az anya-, csecsemő- és gyermekvédelem országos szervezésével, felül az iskolán kívüli művelő intézmények létesítésével. E tevékenység művelődési anyagába az egyetemes és nemzeti célú művelőanyagon kívül korszerű szükségleteket kielégítő anyagot is kell vinnünk (közegészség, többtermelés, társadalmi jólét stb.).

A népművelésnek szervezetben és szellemben való korszerű reformja sürgetően követeli a tanítóképzés, a tanítóképzőintézeti tanárképzés és a nép közvetlen vezetésére, irányítására hivatott tisztviselők képzésének korszerű reformját s egész népművelési rendszerünk és szervezeteink felügyeletének célszerű reformját is.

Ezért nem lehet s nem szabad ma már a népnevelés, népoktatás kérdéseit, reformját csak az iskola négy fala közé szorítva gondolni és tervezni. A népművelés egyéb kérdéseivel együtt egységben kell látni, egységben kell tervezni, mint ahogy a kornak keményen követelő szava is egységben s teljes egészében vetette föl a népművelés ügyét, mint ahogy a valóságban is zárt egységet alkot a népművelés szüksége. Ezért kell a készülő orsz. népoktatási szaktanácskozmány helyett országos népművelésügyi kongresszust tartani. Eötvös nagy törvényének ez lesz a legszebb jubileuma, mert új virágzás: új, szebb, boldogabb, nagyobb jövőt ígérő fejlődés sarjad majd belőle.

(Léva.)

Fekete József,

A népiskola és a választójog.

— Válaszok. —

A *M. P.* áprilisi számában a következő pontokra kértük olvasóink véleményét:

1. A pusztá írni-olvasni tudás tekinthető-e számottevő értelmi cenzusnak?

2. A csupán négy osztályt végzőkben a tapasztalás szerint tartós-e az iskolai oktatás és nevelés eredménye?

3. A csupán négy osztályt végzettek 24 éves korukban tekinthetők-e öntudatos választóknak, megértik-e a politikai tartalmú olvasmányokat és beszédeket?

4. Tartósabb-e a hat osztályt végzettekben az iskolai oktatás és nevelés eredménye s miben nyilvánkozik a különbség?

5. A hat osztályt végzettek érettebben szólnak-e 24 éves korukban politikai kérdésekhez, megértik-e a politikai tartalmú olvasmányokat és beszédeket?

6. Lehetséges volna-e a mai tanterv keretében a négy alsó osztályban az eddiginél alaposabb állampolgári oktatást adni?

7. Bevihető-e a történelem és alkotmánytan a 4. osztályba is és várható-e ettől a csupán négy osztályt végzők nemzeti (politikai) tudatosságának fokozódása?

A beérkezett válaszokat betűrendben közöljük. Az 1. számú válasz igen érdekes kérdést érint: a «politika» nevelő hatását; ezért, bár nem szorosan a tárgyról szól, jellemző volta miatt ide iktatjuk.

1. *Fekete Antal* áll. igazgató-tanító, Kolozsvár.

A magyar nemzetnek a népképviselőten nyugvó alkotmányos élete tulajdonképpen csak ötvenéves. Vajjon ez ötven év alatt kapott-e népünk olyan politikai iskolázást, mely a politikai eszméknek, az alkotmányos élet rendszerének megértésére, jogainak helyes gyakorlására vezette volna? Kapni kapott, de milyent? Igaz, hogy az alkotmányos élet megindulásával csak két-három politikai áramlat állott egymással szemben, a párt-programmok megértése, az uralkodó politikai irányelvek felfogása és így a pártállások számontartása a választók részére nem volt nehéz, de mégis nehezzé tette a pártok túlekedése, az uralkodó párt erőszakossága, az ellenpárt megfelelő módon való védekezése és érvényesülési törekvése. A pártok végtelen energiával rohanták meg a választókat, ígéretesekkel, fenyegetésekkel, erőszakkal, hazugságokkal, személyeskedésekkel, pénzzel, borral, pálinkával, nyomták, zúzták, törték a választókat és a pártok malomkövei között csakugyan összemorzsolódott a tisztánlátás, a szabad vélemény nyilvánítás, a bátorság, a belső meggyőződés, összemorzsolódott maga a lélek, háttérbe szorultak azok az eszmék, melyek a haza javára irányultak. Vegyük ehhez még némely jelöltnek jogosulatlan ambícióját, a képviselők némelyikének, sőt egész pártnak irányváltztatását, a pártok kebelében dúló viszálykodásokat, beállott szakadásokat, melyek a választókra nemcsak csalódásokat hoztak, de gondolkozásukban olyan zürzavart teremtettek, mely a becsületes választót közönyössé, az ingadozót könnyen kaphatóvá, a legtöbbjét pedig haszonlesővé tette. Ez a vázlatosan bemutatott politikai iskola oktatta ki választásra jogosult népünket a képviselői rendszerről, a politikai jogok használatáról gyakorlatilag. A nagy tömeg ma is azt tartja, hogy választani — még községi bírót is — annyi, mint enni, inni és valamit kapni. Azt kell mondanunk, hogy a választások eddigi gyakorlata tönkre tette a képviselői rendszer etikai értékét.

Ha vezető politikusaink a népképviselői rendszerben az etikai értéket fontosnak tartják, akkor politikailag újabb, megfelelőbb politikai iskolát s ezt megelőzően előkészítést kell teremteniök. Ez azt

is megvilágítja, hogy az írni-olvasni tudás, illetőleg az elemi iskola négy osztályának elvégzése ily átalakításra megközelítőleg sem elég.

Meg kell gondolnia mindenkinek, hogy minden választó egyúttal kritikus is és akkor, mikor a jelölt elmondja programbeszédét, a választó mérlegre kell hogy tegye a hangoztatott elveket, azokat összehasonlíttja, értékeli, kiválasztja, összegezi, végül ítéletet mond. Egészséges viszonyok között a választók joguk gyakorlásának pillanatában felette állanak a jelöltnek. Vajjon ilyen egészséges és szükséges álláspontra tudna-e helyezkedni az a választó, aki csak írni-olvasni tud, avagy csak négy osztályt végzett és csak 24 éves, avagy csak nemzetiségi anyanyelvén tud beszélni, de nem ismeri a magyar törvényeket, a magyar nemzet multját, nem ismeri magát az országot s ennek európai helyzetét, érdekeit, nem ismeri azokat az eszméket, melyeknek annyi vérrel öntözött gyökere a multban van s gyümölcsöt csak ezután fognak hozni? Vajjon tudna-e a még kívül levők nagytömege ilyen tárgyilagos ítélőképességre szert tenni, amely tömeg már a hagyomány útján úgy tudja, hogy választani annyit tesz, mint ígéreteket hallani és valamit kapni?! A nemzet mai viszonyai miatt, a külső és belső veszedelmek miatt a választói törvényt másnak, mint hatalmas védelmi rendszer gerincének nem tekinthetjük. De az is világos, hogy az olyan választók, akik csak írni-olvasni tudnak, csak négy osztályt végeztek, az állam nyelvét nem értik, e védelmi feladat megoldására képesek nem lehetnek.

A nemzeti érzést, a magyar nemzet politikai egységének érzését, kötelékét mindenekelőtt fejleszteni, biztosítani kell. Ilyen lelki felkészültséget 10 éves koráig a gyermek dehogy szerezhet, hiszen az alapelemek még ingadozók, a 10 éves koron túl is a fejlődés megtart és sok változást mutat, a polgári jogok és kötelességek alapfogalmai, nemzetünk történelme a IV. osztályban még nem ismerethető, de idő sincs erre, mert hiszen egy-egy osztály tanulóinak létszáma 60—70—80, sőt több is, ami azt jelenti, hogy az eltanítottak számonkérése egyszer-kétszernél többször lehetetlen. A gyermek folytonos fejlődésben van, ez eltart 18—20 éves koráig és a dolog úgy áll, hogy az el. népiskola által adott kulturavak csak úgy válnak a gyermek, illetőleg a felnőtt sajátjává, ha azok éppen a folytonos fejlődéssel párhuzamosan s ép oly folytonosan ápolatnak. Ezt az ápolást végzi az ismétlőiskola és az ifj. egyesület. A hat osztályú el. iskola csak alapot ad, de mert nincs ideje a megrögzítésre, az áthasonítás teljes végrehajtására, ezt a feladatot az ismétlőiskola végzi s az ifj. egyesület nemcsak folytatja, de tovább is fejleszti. Az a meggyőződésünk tehát, hogy népünk választásra jogosító etikai készségét csak a hat elemi

osztály végzésével érheti el, feltéve, hogy azután az ismétlőiskola ápoló kezén is keresztül ment.

Fel kell tennünk, hogy írni-olvasni tudás alatt magyarul való írni-olvasni tudást ért a készülő törvény. Négy év alatt ezt a képességet az idegenajkú tanuló nem sajátíthatja el már csak a tanulók nagy létszáma miatt sem, mert ez a körülmény lehetetlenné teszi a tanítónak a tanulókkal való gyakoribb és közvetlenebb érintkezést. Nagyon vékony és gyenge szál lenne az, ami a választójogosultságot a IV. osztály elvégzéséhez kötné azzal, hogy az V. és VI. osztály történelmi és alkotmánytani anyagát már tanítsák a négy osztályban, mikor tudnivaló, hogy még az V—VI. osztály sem ad megbízható alapot s még a VI. osztály alapvetése is további támogatásra szorul.

Minden el. népiskolát hat osztályúvá kell fejleszteni s minden nem-magyar anyanyelvű népiskolának kötelességévé kell tenni a magyar nyelv, történelem s polgári jogok és kötelességek tanítását. Aki legalább is az el. népiskola hat osztályát vagy a magasabbrangú iskolák megfelelő alsó osztályait jó eredménnyel végezte, annak legyen választói jogosultsága.

2. *Fekete József*, áll. tanítóképzőint. tanár, Léva.

1. Nem jelent. 2. Nem tartós. 3. Nem tekinthetők, nem értik.

4. Továbbművelés nélkül a VI. o.-t végzeteknek sem tartósabb. De az V—VI. o. tárgyai (történelem, alkotmánytan, természettan, természetrajz, mértan, gazdaságtan stb.) érdekességüknél vagy gyakorlati értéküknél fogva valami tudásvágyat már fejlesztenek, mely olvasásra, továbbművelődésre készíteti őket. Ha azonban ezt a vágyukat valami okból nem tudják kielégíteni (nincs könyv, könyvtár, nincs irányítás, serkentés, alkalom stb.), ez a fölébredt tudásvágy ismét ki-alszik lelkükből s a népiskola hat osztálya adta műveltség pusztá olvasni, írni, számolni tudásra zsugorodik össze. Imádságos könyv, kalendárium, vásári história s ponyvaregények egyedüli olvasmányaik, vagy — jobb esetben — a pap ajánlotta könyvek, füzetek.

5. Továbbművelődés nélkül nem értik meg, mert addig elfelejteneik mindent. Falusi népünknek általában nincs politikai öntudata; 24 éves korban pedig még nincs politikai érdeklődése. Ez — ősi hagyomány-e vagy mi más az oka? — szinte az idősebbek kiváltsága. Azoknak azonban, akik a városokban munkásmozgalmakban is résztvettek, nagyon élénk politikai érdeklődésük van. A munkásszervezetek művelő hatása ébresztette föl bennük. A falvakban azoknak van politikai öntudatuk és érdeklődésük, akik belső hajlamtól ösztökélve, ujságot járatnak. De ezek lapjuk politikáját szentírásnak tartják. A többi, idősebb férfinek határozottan nyilvánuló érdeklődését ezek az ujság-olvasók elégítik ki s a többiek politikai felfogásának ők az alakítói.

Ha a pap, jegyző, tanító gondol a nép politikai tájékoztatásával, a vezérség az övék. Ahol olvasóköri van s több laphoz juthat a nép: ott az egyesek politikai érdeklődése is elevenebb, politikai felfogása is mélyebb s önállóbb.

6. Lehetséges volna rendtartással s tantervrevízióval: a népiskola egyes tárgyait állampolgári ismeretekkel át kellene itatni. Különösen az olvasmánytárgyalás fontos e szempontból. Az iskolai rendtartást pedig állampolgári nevelést is adó szellemmel kellene áthatni.

7. Nem vihetők le. Az oknyomozó nemzeti történelmet (most a VI. o. anyaga) a gyermek elméje még nem bírná meg, kellő érdeklődés sem lenne iránta. A biografikus történelem (most az V. o. anyaga) pedig, ha levihető volna is, egymaga, az oknyomozó nélkül, nem alakíthatna olyan nemzeti öntudatot és önérzetet a gyermekekben, mely politikai érettséget adna. Más okból sem lehet: Magyarország földrajzát a IV. o.-ban tanulja első áttekintésben a gyermek. Ezt a tanulmányt a történelem s alkotmánytan szükséges előzetes tanulmányának tartom. Az alkotmánytan levitele lehetetlen: még a 11—12 éves gyerek is nehezen birkózik meg vele, a kellő érdeklődés hiánya miatt. E tárgyak levitele különben agyonterheltté tenné a IV. o. anyagát, ami az eredmény értékét veszélyeztetné. Az eredménye téren is egy-kettőre elmosódnék, mint ma a VI. o.-t végzetteknel.

Csak a hat osztályt végzettekből válhatnak öntudatos választók, ezek is csak akkor, ha kellő továbbművelés keretében mélyebb politikai (állampolgári) nevelésben részesülnek.

Feleleteimet közvetlen, főleg falusi tapasztalatok alapján írtam.

3. *Frank Antal*, áll. tanítóképzőint. tanár, Léva.

1., 2., 3. kérdésre: Nem.

4. kérdésre: Igen. Ennek lélektani magyarázata abban kérésendő, hogy a gyermekben ebben a korban erősen működik a felnőttek társadalmának mintájára irányuló szociális szervezkedés,¹ amely tevékenységében bizonyos gyakorlatiasság, konkrétumokon nyugvó alkotásvágy vezérli. Ez a lelki talaj a tantárgyoknak nagy sorozata által a megfelelő táplálékot megkapván, a közösség életéről egyrészt valamennyire teljes, másrészt a belső érdeklődés, szomszédhozás révén tartósságra számottevő képet szerezhethet magának.

5. kérdésre: Igen. Hozzá kell tennem, hogy az ismétlőiskola és ifjúsági egyesület ezt az érettséget rendkívüli mértékben fokozza.

6. Számbavehető, alaposabb állampolgári nevelés nem lehetséges.

7. kérdésre: Nemcsak a történelmet és alkotmánytant, hanem a természetrajzot és természettant is tartom a népiskola IV. osztályába

¹ L. Nagy L.: A gyermek lelki fejlődése (A Gyermek 1917. 7—8. sz.).

bevihetőnek. Miután ebben a korban a gyermekek a nemzet küzdelmeit megszemélyesítik, helyénvalónak találom a történetnek biografikus alapon való bevitelét; hasonlóképen határozott egyének köré csoportosítva volnának rendszeresen tárgyalhatók egyes alkotmánytani kérdések is. Másrészt jellemzi a gyermeket ebben a korban a tapasztalatszerzés, amely jelleg indokoltá teszi önállóan fellépő természetrajzi és természettani ismereteknek a felvételét. Ha a IV. osztály tantervét vizsgáljuk, azt látjuk, hogy aránylag kevés haladást jelent a III. osztállyal szemben. A tapasztalat mutatja is, hogy a IV. osztályos gyermekek több új anyag után vágyódik, mint amennyit kap. Evvel a változtatással meg lehetne szüntetni azt a nagy ugrást, amely a IV. és V. osztály között van; ez az ür akkor válik különösen érezhetővé, ha a gyermek a népiskola IV. osztályából valamelyik középfokú iskolába megy. Ezeket a tantárgyakat teljesen osztott iskolában heti 2—2 órában, részben osztott iskolában heti 1—1 órában, teljesen osztatlan iskolában félévi heti 1—1 órában lehetnie tanítani. Hogy azonban ez az óraszám alig jelentsen emelkedést, ajánlom, hogy ezek a tantárgyak pótolják a reális és humanus olvasmányokat, azért ezeken az órákon az anyag megértése után a rávonatkozó részt el kellene olvasni a könyvből; így az olvasási órákból bizonyos idő szabaddá válnék. Olvasásra csak költői termékek maradnának. E tervnek megfelelőleg az óraszámnak legcsekélyebb emelkedése mellett lehetne a népiskola IV. osztályát lényegesen értékesebbé tenni.

Mindezek ellenére a IV. osztály a választójog szempontjából csak általános kelléknek elegendő; különös kelléknek csak a VI. o. elvégzése tekinthető.

4. *Győrffy Imre*, polgárisk. tanár, Komárom.

1. A pusztá írni-olvasni tudás maga nem lehet értelmi cenzus, mert az írás-olvasás csak eszköz a műveltség szerzésére. Értelmi cenzus alapja csak az írás-olvasás segítségével szerzett bizonyos fokú műveltség lehet.

2. A négy elemi osztályban olyan ismereteket sajátít el a tanuló, melyeket a legegyszerűbb élet is napról-napra megkövetel, ezeknek tehát tartósnak kell lenniök, mert elfelejteni nincs is módja a gyermeknek; a nevelés azonban, — értve az állampolgárrá, a hazaszeretetre való nevelést, valamint az erkölcsi nevelést, — csak nagyon csekély és mulandó eredményt érhet el.

3. A négy osztályú képzettség, — ha ahhoz valaki később magánszorgalomból, vagy körülményei folytán az állami életről a szükséges ismereteket meg nem szerezte — nem teremt olyan öntudatos választókat, akik a politikai beszédeket és olvasmányokat helyesen megítélni, megérteni tudnák.

4. Föltétlenül tartósabb a hat osztályt végzettekben az iskolai oktatás és nevelés eredménye, hiszen két évvel tovább, érettebb ésszel dolgoztak bizonyos műveltség megszerzéseért. Igen nagy a különbség a IV. osztályos és a VI. osztályos fiú belátása, ítélőképessége, ismeretköre között. Azt összehasonlítani, hogy ez a különbség a 24 éves korban is ekkora marad-e, nincs módomban, de egészen természetesnek tartom, hogy egyenlő körülmények között s egyenlő képességekkel a hat osztályt végzett sokkal tágabb körben használhatja fel ismereteit.

5. Sokkal érettebben szólnak a hat osztályt végzettek 24 éves korukban is politikai dolgokhoz, mert azt a történeti érzéket s azokat az állampolgári ismereteket, melyeket az V. és VI. osztályban szerezni lehet, a négy osztályt végzett csak igen hiányosan vagy semmikép sem szerezheti meg további iskolázás nélkül.

6. Az alsóbb négy osztályban lehetetlenségnek tartom alaposabb állampolgári nevelést adni, mert különösen a falusi gyermek esze igen nehezen fejlődik, keze nehezen ügyesedik és éppen elég neki, amit az elemi ismeretek megszerzésével elér. A nagyszámú osztatlan iskola még fejlettebb értelmi fok mellett sem volna képes ennek megfelelni.

7. A történelem és alkotmánytan rendszeres oktatása, az előbbi pontban kifejtett okok miatt, lehetetlen az alsóbb négy osztályban.

5. *Juhász József*, áll. igazgató-tanító, Kolozsvár.

1. A puszta írni-olvasni tudás egyáltalában nem tekinthető számottevő értelmi cenzusnak. 23 évi tanítói tapasztalatom alapján rendületlenül állítom, hogy a puszta írni-olvasni tudás 99%-ban, nemcsak a föld népénél, de még a munkás-iparososztálynál is nem több annál a gyatra technikai készsége, amely csupán a névnek kínos aláírásában és öregbetűs írások sillabizálásában nyilvánul az értelmes felfogás minden készsége és befolyása nélkül. Az ilyen emberek sokasága az a tömeg, amelyet szubjektív érvekkel, nagy hanggal, különféle pózokkal, értelmének mindennemű ténykedése nélkül, ide-oda lehet vezetni.

2. Iskoláink zöme osztatlan népiskola, amelyben valamennyi osztály tanítására, a tanítási terv megállapítása szerint, naponként nem egészen 5 óra jut. A IV. osztályban az írás-olvasásra heti $2\frac{1}{2}$, számolásra 1, földrajzra szintén 1 óra esik. Valamivel kedvezőbb az óraszám a részben osztott iskolákban. De képzeltető-e, hogy ennyi foglalkozás mellett maradó hatású az iskolai oktatás-nevelés eredménye?! Határozottan nem! A IV. osztály bevégzéséig csak előkészítő munka folyik. Bármilyen szépen állapítja is meg elméletileg a Tanterv a IV. osztályt végzett tanuló értelmét illető kíváncsiságát, a tapasztalat, az elért eredmény csupán azt mutatja, hogy ez a gyermek az értelem mezején most kezd csak járni tanulni. Ez a járni próbálás

pedig nem egyéb egy-egy igen egyszerű, naiv nép-, pásztor-, katonamese s könnyebb tartalmú nemzeti-monda utáni ösztönszerű törekvésnél, amely ha célhoz nem vezet, fájdalmas érzést, kielégítetlen vágyat nem okoz.

3. A második pontra adott felelet világosan igazolja, hogy ilyen alap mellett az elemi iskola IV. osztályából kikerült tanuló 24 éves koráig, tankötelezettségének teljesítése után, 12—14 év alatt az értelem fejlesztésével, ismereteinek bővítésével egyáltalában nem gondol, azzal nem törődik, mert ebbe az időbe esik duhajkodó kora, az érzékiesség kielégítése stb. Az ifjúsági egyesületek, az ismeretterjesztő előadások munkája mérséklőleg hat rá, de végeredményében csupán jóakarató szándék. Öntudatos választónak nem tekinthető; a politikai tartalmú olvasmányok, beszédek nem érdeklik, ezekkel szemben korlátolt, érzéketlen, vezethető tömeg.

4. A tapasztalás szerint a VI. osztályt végzettek elképzelhetetlenül fölötte állanak a IV. osztályt végzetteknek. Gondolkodásuk, beszédük, magatartásuk bizonyos fokú fegyelmezettséget mutat. Még a hirtelenebb véralkatúak cselekedete is megfontoltabb, mert eljárásukat nagyobb látókörük, a következményeknek ha nem is teljesen tudatos előrelátása, de sejtésszerű megérzése szabályozza. Az értelem munkája ezeknél nem áll meg a VI. osztályig szerzett ismeretek keretében, kielégítetlen vágy él bennük többet tudni, mert az alap szilárdabb, s ez a tovább építést kényszerűség gyanánt követeli. Az ifjúsági könyvtárakat állandóan használják, mert a könyvek tartalmának megértése örömet okoz nekik.

5. Feltétlenül érettebben szólhatnak a politikai kérdésekhez; a politikai tartalmú olvasmányokat, beszédeket megértik, mert történelmi, földrajzi, alkotmánytani ismereteik, amiket csakis a VI. osztály elvégzésével szerezhetnek meg, további olvasmányaik, tudásvágyuk és ennek kielégítésére törekvő akaratuk biztos alapul szolgálnak erre.

6. és 7. A mai kulturpolitika keretében, amikor egy tanító még mindig 80 tanulót köteles tanítani — aligha. A tanterv szerint ismeretek alapján akarjuk a gyermek lelkét művelni, esztét fejleszteni, de ezt nem az ismeretek halmozásával érjük el; nem szélesíteni, de mélyíteni kell a tudást, ha célt akarunk érni. A négy alsóbb osztályban alaposabb állampolgári oktatást, nevelést adni, a történelemnek, alkotmánytannak a IV. osztály tantárgyai közé való bevitelétől a csupán négy osztályt végzők politikai tudatosságának fokozódását a mai 80 (sőt több!) tanuló osztatlan népiskolákban sem várni, sem követelni nem lehet. Ha az állam a gyógyítópédagógiai intézetekben egy-egy tanár vezetésére legfeljebb 12—16 tanulót bíz, fokozottabb kötelessége az érzékű, a valóban nemzetfenntartó elem általános nem-

zeti és értelmi fejlesztése érdekében népoktatásunkban észlelhető bajokat gyökeresen elenyésztetni, az állapotokat megjavítani és módot nyújtani a tanítóságnak arra, hogy a nemzeti és emberi közművelődést szabadon, leküzdhetetlen akadályok nélkül szolgálhassa. De még ebben az esetben is, sőt ezután még fokozottabb mértékben kell követelnünk, hogy a politika szempontjából, valamint a közművelődés színvonalának emelése érdekében mondassék ki a VI. osztály kötelező elvégzése; enélkül minden más törekvés és szándék csak foltozás.

6. *Kilián Zoltán*, szfv. polgárisk. tanár, Budapest.

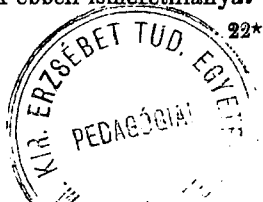
1. A pusztá írni-olvasni tudás (nem a betűzgetés, találgatás, hanem az írás-olvasás képességének tudatos és szükségszerű gyakorlása) számottevő értelmi cenzus. Az olvasás, de különösen az írás állandó tudása már önmaga is határozottan magasabb színvonalra való törekvés jele, igen sokszor u. i. iskolát járt emberek elfelejtenek írni, sőt olvasni is. Az írás elfelejtése különösen a nőknél fordul elő gyakran, akiknek háztartási munkáik végzése közben ritkán kell írniok, de könnyöesebb természetű férfiaknál is előfordul.

2. Az iskolai nevelés és oktatás eredményeinek tartóssága mindig az egyén személyi tulajdonságaitól, a környezet hatásaitól s a foglalkozásbeli szükségességtől függ, a végzett osztályok száma kevésbé irányadó. A négy elemi járt emberen a nevelés és oktatás eredménye, az iskolában szerettek alapján való önképzés hatása sokszor jobban meglatszik, mint a hat elemi, vagy négy középfokú osztályt végzetteken, más esetekben a fordítottját látjuk. Általánosságban elég tartós az eredmény.

3. A csupán négy osztályt végzettek 24 éves korukban eléggé öntudatos választóknak tekinthetők, mert a pártok között levő programkülönbségek nem nagyok s a program vezéreszméi általánosságban érthetők számukra, finom különbségeket tenni pedig a választónak nem feltétlenül szükséges. A politikai tartalmú olvasmányokat és beszédek legtöbbjük nem érti meg teljesen, csak a könnyebben érthető eszméket, a tiszta, nyílt helyzetekre vonatkozó magyarázatokat; de ezeket nagyon sok érettségizett ember sem érti teljesen. A legértelmesebbeknél, különösen az állandó újságolvasóknál gyakori jelenség a választói jog s általában az egész képviseleti rendszer lenézése. («Mindegy, hogy kit választanak, egyik ép olyan, mint a másik.»)

4. L. a 2.-ra adott feleletet.

5. A hat osztályt végzettek az alkotmánytan két évi tanulása alapján némely politikai kérdéshez hozzáértőbben szólnak, de általánosítani itt sem lehet, mert az ismétlő-, iparos- és keresk. tanonciskolák az olvasmánytárgyalás keretében sok alkotmánytani ismeretet adnak, ami a csak négy osztályt végzettek ebbeli ismerethiányát többé-

kevésbé pótolja. A politikai tartalmú olvasmányokra és beszédekre vonatkozólag ugyanazt mondhatjuk, mint a négy osztályt végzeteknél.

6. A mai tanterv keretében a négy alsó osztályban alaposabb állampolgári oktatást adni nem lehet.

a) Az olvasmánytárgyalás amúgy is túl van terhelve magyarázatásokkal; újabb elemek bevitelével magát az iskola legfőbb célját, a tisztességesen való olvasni tudást veszélyeztetjük. A magyar nyelvi tanítás többi része sem bír el efelét, hiszen akkor elfogadható módon fogalmazni és írni sohasem tanulhatnának meg;

b) a beszéd- és értelemgyakorlatok eddig is megtettek ebben a tekintetben minden lehetőt;

c) a számtanban a máris túlságosan kifejlődött tárgytanítás a számolókészségre eddig is káros hatással volt, a biztos, kellő gyorsaságú számolás még kevésbé volna elérhető;

d) a földrajz eddig is megtette a magáét ebben az irányban, többet a tárgyi érdekek veszélyeztetése nélkül nem tehet.

7. A történelem a III. és IV. osztályok olvasmányaiban eddig is előfordult, a jellemrajzokból álló V. osztályos történelem a IV.-ben minden nehézség nélkül tanítható. Az alkotmánytan azonban nem, miután jórészt az V. osztályosak sem képesek megérteni. A törvényhatóság, közigazgatási bizottság, a r. t. és th. joggal felruházott városok közti különbség stb. annyira elvont dolgok, hogy szegény gyerekek nemcsak nem értik, de megjegyezni is alig tudják a különböző neveket. A politikai tudatosság mindezekről nem igen várható, a legérdekesebb politikai kérdések népszerű s a gyermekek számára is érthető fejtegetései, melyek valóban kifejleszthetnék a politikai öntudatot, lehetetlenek, a politika számúzve van az iskolából. A négy középfokú osztályt, nyolc gimn. osztályt vagy reáliskolát végzettek politikai tudatosságát senkisé is emlegeti, pedig ezek alkotmánytant sohasem tanultak, a középiskolai tanár, az orvos egyetemi végzettség mellett a történelmen kívül semmiféle állampolgári nevelésben nem részesül.

Az ember egész élete folyamán 5—6-szor szavaz, a 24—30. életév között normális viszonyok között csak egyszer. A 24—25 éves, csupán négy elemi járt választó vélt éretlenséget pedig ellensúlyozza. ez egyszer az idősebbek nagy tömege.

7. Kováts Alajos szűv. polgáris. tanár, Budapest.

1. Tapasztalatom szerint a pusztá írni-olvasni tudás magában nem jelent számottevő értelmi cenzust.

2. A csak 4 osztályt végzőket *felnevelt* korokban már nem állíthatjuk egyforma értékű csoportba. Vannak köztük, akiken alig látszik az iskolai oktatás és nevelés eredménye, de vannak elég sokan, akik velük született értelmességük, jellembeli erősségük és az élet küzdel-

mében szerzett gyakorlati és az önművelődés eszközeinek felhasználásával szerzett elméleti ismereteik folytán nem csupán a 6 elemi, de még a közép- (polgári) iskola alsó osztályait végzettekkel is egyenlő értelmi színvonalúak.

3. Az előzők után tehát erre a kérdésre is csupán viszonylagos válasszal felelhetünk. Hogy valaki elvégezte a 4 osztályt: *magában* bizonyára nem elég ahhoz, hogy 24 éves korában öntudatos választó legyen, de elég lehet, ha a 10—24 éves korában az élet iskolájában tovább tanult.

4. A hat osztályt végzettekben általában mindenesetre tartósabb az iskolai oktatás és nevelés eredménye, mint azok átlagában, akik csak négy osztályt végeztek. Ezekre két olyan évben hatott az iskola értelmet képző, ismereteket nyújtó oktatása és erkölcsi nevelése, amikor a lelki élet fejlődése már elég magas fokra ért, az értelmi felfogás már elég mély, amikor az erkölcsi érzelmek is határozottabban kibontakoznak. Míg az alsó 4 osztály a gépies olvasás, írás és a talán még jobbra szintén gépiesnek mondható számolás elsajátításán kívül kevés szülőhelyi (földrajzi) és jobbra még csupán szavakban magukba szedett erkölcsi oktatást ad, addig az V—VI. osztály az anyanyelvi (fogalmazás!), történelmi, alkotmánytani, földrajzi, természettudományi órákon olyan ismereteket nyújt a gyermeknek, amelyek nemcsak gazdagabb tartalommal töltik el, nem csupán fogalmat alkotó, ítélő és következtető képességének kifejlődését egyengetik, hanem ezek birtokában a 12—24 éves korban a szélesebb körben való érdeklődés megindításának alapjául is szolgálhatnak. Az V—VI. osztályosokra ható érzelmi (erkölcsi) nevelés hatását pedig talán még az értelmi képzés eredményeinél is becsesebbnek és maradandóbbnak ítéelhetjük.

5. A 6 osztályt végzettek bizonyára érettebben szólnak politikai kérdésekhez 24 éves korukban. Ámde, hogy „megértik-e a politikai tartalmú olvasmányokat és beszédeket?” — erre a kérdésre még náluk is azt mondjuk, hogy megérthetik; de ha megértik, ezt bizonyára nem csupán a 6 osztály elvégzése teszi, hanem a 12—24. évek életének a tartalma is!

6. A mai tanterv keretében *nem* lehetséges a négy alsó osztályban az eddiginél több és alaposabb állampolgári nevelést adni; de ezt másféle tanterv keretében sem lehetne jobban megadni. Erről csak a fejlettebb korban lehetne szó.

7. A történelem és kivált alkotmánytan *nem* vihető le a IV. osztályba, ettől mi eredmény sem volna várható a csupán négy osztályt végzők politikai érettségének fokozására. Sőt a levívésnek káros hatása volna, mert az írás, olvasás és számolás tanulására, gyakorlására annyira szükséges időt vonná el a gyermektől.

8. *Köveskúti Jenő*, áll. tanítóképzőint. igazgató, Léva.

1. A pusztán írni-olvasni tudás megfelelő készség és olvasási vágy nélkül számottevő értelmi cenzusnak nem tekinthető.

2. Az elemi iskola négy osztálya a műveltségnek legalsó elemeit nyújtja minden befejezettség nélkül; a négy osztály végzésének eredménye épp ez oknál fogva sem nem számottevő, sem nem tartós.

3. A négy osztályt végzettek, ha ismétlő tanfolyami, ifj. egyetületi vagy szabadoktatási továbbképzésben nem részesülnek, 24 éves korukig mindent elfelednek, amit tanultak.

4. A hat osztályt végzetteknel az iskolai oktatás eredménye éppen az oktatás befejezettségénél fogva, tartosabb; és pedig azért is, mert a teljes népiskolát végzett ifjú képességet és kedvet érez magában a maga továbbművelésére.

5. A hat osztályt végzettek 24 éves korukban megérthetik a politikai tartalmú olvasmányokat és beszédeket.

6. Az elemi népiskola négy alsó osztályában az eddiginél alaposabb, több állampolgári nevelést adni a növendékek értelmi fokánál fogva alig lehetséges.

7. Az elemi népiskola IV. osztályába *tüzetes* történelmi, főleg alkotmánytani oktatást bevinni, akkor, amidőn az alkotmánytan elvont természeténél fogva még az V. és VI. osztályoknak is legnehezebben megértethető tantárgya — képtelenségnek tartom.

9. Dr. *Lakatos Pál*, szóf. felsőkeres. isk. tanár, Budapest.

1. A *pusztán* írni-olvasni tudás a mai viszonyok szerint általában nem tekinthető számottevő értelmi cenzusnak. Nem tekinthető semmi esetre annak, ha tisztán az írást-olvasást vesszük az értelmi cenzus alapjául. Hisz így a gyengébb elméjűek is rendelkezhetnének szavazati joggal, akik közül igen sokan tudnak írni és olvasni. De a normális embereket véve alapul, szintén csak azt állapíthatjuk meg, hogy vannak emberek, akik nem tudnak írni-olvasni, de sokkal érettebb ítélőképességük van természetes intelligenciájuknál fogva, mint a pusztán írni-olvasni tudó alacsonyabb minőségű embereknek. Az írni-olvasni tudás csak eszköz a további fejlődésre, de magában véve nem számottevő értelmi cenzus.

2. A csupán négy osztályt végzőkben a tapasztalás szerint abszolút nem tartós a nevelés és oktatás eredménye, mert ez oly csekély és hamar mulandó, hogy jóformán csak alapja a további iskolás vagy iskolán kívüli nevelésnek. Ha ez nem következik be, elenyésszik és elsorvad. Még mint alap is igen ingadozó és csak a folytonos gyakorlat tudja megerősíteni. Az elemi iskolások nagy részem felel meg teljesen a középiskolában és nyugodt lélekkel mondhatjuk, hogy még az írni-olvasni tudás teljes befejezése is csak a

magasabb fokon történik. Szükséges tehát a továbbfejlesztés, ami lehet iskolán kívüli, autodidaktikus is.

Itt aztán igen fontos szerepű 1. az egyéni kvalitás, 2. a további önképzés színvonala (mivolta) és 3. a továbbképző tényezők értéke. Az erősen szervezett ipari munkások közül pl. igen sokan lesznek (különböző értelmi kvalitást tételezve fel) értékes és érett politikai felfogásúak, de ezt a műveltségüket nem a négy elemi osztálynak köszönhetik, mert hiszen lesz közülök igen sok, aki nem végzett négy elemi sem, de tartós műveltségre tett szert népszerű előadások hallgatásával, olvasmányokkal, tapasztalatokkal. Nem is említve a tehetségeket, akik önképzés útján messze túlhaladják a négy elemi osztályt végzett, de további képzésükkel mitsem törődő egyéneket.

Éppen az a körülmény, hogy a négy elemi osztály elvégzése nélkül is elérhető bizonyos műveltségi fok, mely a négy elemi végzetek műveltségénél magasabb, bizonyítéka annak, hogy a négy elemi megfelelő továbbképzés nélkül értéktelen.

3. Itt a felelet határozottan: nem. Itt csak a továbbfejlesztés segíthet. Példa rá a sok ipari munkás, aki megfelelő politikai érettségre tesz szert, ha nem végzett is négy elemi, de egyesületeiben, lapjaiban, előadásokban oly iskolázást kap, mely értelmes és színvonalához illeszkedő gyakorlati módszerével, saját helyzetének helyes mérlegelésére tanítja. Az összetartás és szervezettség értékelése és megértése itt sokkal nagyobb, mint a diplomásoknál. Politikai érettségük fegyelmezettebb. Jól megértik a politikai beszédeket, melyek rólók és ellenők szólnak és az ugyanolyan tartalmú olvasmányokat is. Ehhez édeskeves köze van a pusztán négy elemi által szerzett ismereteknek. Hisz társadalmi öntudatuk nagyobb, mint a felsőbb képesítésű polgártársaké, akik saját helyzetüket kevésbé tudják méltányolni és nem képesek javítani rajta. A 24 éves, *csupán* négy elemi végzett polgár tehát éppen nem tekinthető öntudatos választónak, ha megmarad azon a fokon, amelyet ez a szegényes képesítés nyújt.

4. A hat osztályt végzetekben az iskolai oktatás és nevelés eredménye kétségtelenül tartósabb, mert a művelődés ideje hosszabb volt, az apperceptiálás alaposabb és maradandóbb, de csak a négy évi tanulás idejének arányában. A különbség az arányosság szerint abban nyilvánlik meg, hogy az oktatás alapja valamivel (a két évnek megfelelő arányban) alaposabb.

5. A hat osztályt végzetek tartósabb iskolázásban részesülvén, értékesebbek a *pusztán* négy elemi végzeteknél, de csakis a harmadik kérdésre vonatkozó felelettel egybehangzóan. Itt is döntő az egyéni érték.

6. Lehetséges volna népszerű és elemi politikai tételeket elő-

adni, olyan tételeket, melyekre a későbbi állampolgárnak szüksége van. A példa volna itt a legegyszerűbb tanító eszköz, az elmélet ily alacsony fokon meddő eredményre vezet. A szociálpolitika elemei (higiénia, fajnevelés, családi élet) egyszerű példákban magyarázhatók meg. Azonban mindez szintén elvész az emlékezés műhelyéből, ha a további fejlesztés elmarad. A nagy városokban, hol bizonyos fokú továbbképzés szinte önkéntelenül adódik, fontos volna a népszerű szociálpolitikai tanítás, különösen az egészség és a tisztaság szempontjából.

7. Nem vihető be. Ilyen alacsony fokon legfeljebb egyes példák előadása volna megérthető, politikai tudatosság itt nincs és nem is kereshető, hisz itt alig van még emberi tudatosság, nem is volna tehát mit fokozni. A későbbi politikai öntudat fejlődését legfeljebb a jó és rossz, a hasznos és ártalmas, az erős és gyenge, a jellem és jellemhiány példázatos egybevetésével lehetne elősegíteni.

Végeredményében azt látjuk, hogy *az egész kérdésben a legfontosabb szerepe a továbbképzésnek van.*

10. *Megyeri Károly*, áll. tanító, Turcz, Ugocsa vm.

A kérdések megvitatásában különbséget kell tennünk a magyar anyanyelvű és idegenajkú állampolgárok között és ezzel kapcsolatban figyelembe kell vennünk a továbbképzést is.

Sajnos, nemzetiségi vidéken még ma is ott tartunk, hogy a nép zöme csakis a büntetéstől való félelem miatt küldi gyermekét iskolába. Tanulását nem jó szemmel nézi, sőt azt is megteszi, hogy az otthon tanulni akaró gyermek könyvét tűzbe dobja. Az ilyen gyermekek csak ritkán jutnak el a IV. osztályig s ha kikerülnek az iskolából, nem igen jut eszükbe, hogy később könyvet vegyenek a kezökbe és tovább képezzék magokat. Lapot a századik sem olvas közülök. Az ifjúsági egyesülettel lehet még némileg a bajon segíteni, de ide már minden utánjárás, kecségtetés ellenére is csekély számmal jönnek el a volt növendékek.

Másképp áll a dolog a magyarságnál. Ott a legkisebb faluban lakó írni-olvasni tudó magyar gazda is, ha csak teheti, napilapot járát és a népkönyvtár köteteit olvasgatja. Tanköteles korában történt mulasztásait felnőtt korában pótolja s így ezek között a pusztán írni-olvasni tudókat is öntudatos választóknak tekinthetjük.

A fölített kérdésekre adott alábbi válaszom az idegenajkú állampolgárokra vonatkozik.

1. A pusztán írni-olvasni tudás a gépies írás-olvasásnál alig jelent többet, így értelmi cenzusnak nem tekinthető.

2—3. A négy osztályt végzők vagy értelmesebb szülők gyermekei, kik a viszonyokhoz képest elég rendesen küldik őket iskolába,

vagy pedig kitűnő eszű növendékek, kik az évi anyagot 3—4 havi tanulás után is képesek elvégezni. Ezekkel már elég értelmesen lehet beszélgetni s gondolataikat magyarul élőszóval és írásban ki tudják fejezni. Ha az ismétlő-iskolát is elvégzik s későbbi korban is szeretnek olvasgatni, öntudatos választókká fejlődhetnek, kik kellő támogatás mellett megértik a politikai tartalmú olvasmányokat és beszédeket. Sajnos, az életbe kikerülve, ezek egy része is lehanyatlak.

4—5. Sokkal kedvezőbb az iskolai nevelés és oktatás eredménye a hat osztályt végzőkben. Az ismeretekbe mélyebben hatolnak be. Megismerkednek a haza történetével, alkotmányával s ezek hatása alatt erősen kifejlődik bennök az egységes magyar nemzethez való tartozás tudata (pl. elítélik az oláh betörést). Szeretnek olvasgatni. Ha ők nem járatnak is lapot, de kölcsön kéri és a fontosabb eseményeket figyelemmel kísérik. Természetes, hogy érettebben szólnak a politikai kérdésekhez is.

6—7. A négy alsó osztályban az eddiginél alaposabb állampolgári oktatás alapja a nemzetiségi iskolák államosítása és az iskolázás alól való kibúvás szigorú büntetése. A történelem és alkotmánytan rendszeres tanítását a mai állapotok mellett lehetetlen levinnünk a IV. oszt.-ba, de tantervünket szigorúan követve szükségtelen is. Ezek tanítására a III. és IV. oszt.-ban a földrajz és olvasmánytárgyalás körében annyi anyag áll rendelkezésünkre, hogy a IV. osztályt végzők, ha nem is rendszeres, de általános tudást szerezhetnek e két tárgyból. E két tárgy állampolgári nevelő hatása tehát már az alsó osztályokban is érezhetővé válik — az állami iskolákban.

Ha pedig az ismétlő-iskolai oktatást is szigorúan végrehajjták, akkor a történelem és alkotmánytan rendszeres tanításában is részesülnek a IV. osztályt végzettek. Az ismétlő-iskolai tantervbe az egész történelmi és alkotmánytani anyag fel van véve s ezt el kell és el is lehet végeznünk az alsó osztályokban szerzett ismeretek alapján. Így lehet a csupán négy osztályt végzők nemzeti tudatosságát fokozni e két tárgy tanítása által.

11. *Mihály Gábor*, áll. igazgató-tanító, Besztercze.

Egész határozottsággal állítom, hogy a *pusztai írni-olvasni tudás* számottevő értelmi cenzusnak sem a nemzetiségi, de még az *osztatlan magyar tannyelvű iskola* végzése után sem tekinthető.

Az iskoláknak *osztott és osztatlan* volta amellett szól, hogy a választói jog megszerzését a magyar tannyelvű osztott iskolák négy osztályának elvégzéséhez s az osztatlan és a nem magyar tannyelvű iskolák hat osztályának az elvégzéséhez kellene kötni. Mert a tisztán magyar tannyelvű osztott iskoláknak négy osztályát végzett növendékeken a nevelés eredménye egészen más, mint az osztatlan és a

nemzetiségi iskolák négy osztályát végzetteken. A magyar tannyelvű osztott iskola négy osztályát végzeteknél a nevelés eredménye tartósnak mondható; ezek 24 éves korukban eléggé öntudatos választók lesznek s ezek megértik a politikai tartalmú olvasmányokat és beszédek s azokhoz hozzá is szólhatnak. Mert a magyar tannyelvű osztott iskolákban a IV. osztályban a földrajzzal kapcsolatosan igen sok történelmi és alkotmánytani ismeretet lehet tanítani, amint ezt a besztercei állami elemi osztott iskolában évtizedek óta igen szép eredménnyel meg is tesszük. Pl. a vereczkei szorossal kapcsolatban tanítunk: Árpádról s a vérszerződésről; Pusztaszerről szólva az országgyűlésről; Aradról szólva a szabadságharcról; Kolozsvárral kapcsolatban Mátyás királyról; Esztergomnál Szent Istvánról s a vármegyei rendszerről stb.

Az osztatlan és a nemzetiségi osztott iskolák négy osztályai ilyen ismeretet nem nyújtanak s ezért kell ezek növendékeinek választói jogosultságát a hat osztály elvégzéséhez kötni. De még ez esetben is a nemzetiségi iskolákban szigorúan végrehajtandó az 1907. évi XXVII. t.-c. 19. §-a, mert az azok VI. osztályát végzett tanulók a magyar nyelvet egyáltalában nem bírják s a történelemből és alkotmánytanból még annyi ismeretök sincs, amennyit a jól vezetett magyar tannyelvű osztott iskolák IV. osztályt végzett tanulói tudnak.

A magyar tannyelvű osztott iskolák négy alsó osztályában lehetne alaposabb állampolgári oktatást adni, mely célból a tantervbe a földrajzzal kapcsolatosan be kellene illeszteni a történelmi és alkotmánytani fontosabb ismereteket; ezekkel a tanulók nemzeti tudatoságát nagyon lehet fokozni.

A választói jogosultságnak ily alapon való megoldása volna a legjobban célravezető, mert a tiszta magyar tannyelvű osztott iskolák négy osztályát végzett tanulóknak értelmi színvonala feltétlenül megfelel a magyar osztatlan és a nemzetiségi iskolák hat osztályát végzett tanulók értelmi színvonalának, sőt ez utóbbiaknak még felette is áll. Ily alapon azután a választók számának statisztikájában sem lenne nagy eltérés, mert a választók száma egyik ponton apadna, másikon emelkednék.

12. Nagy Sándor, áll. igazg.-tanító, Magyarfráta, Kolozs vm.

(Csupán arról szól, hogy érne-e valamit a történelem és alkotmánytan levitele az elemi népiskola IV. osztályába.)

Régi tapasztalat, hogy a IV. oszt. tanulók nagy érdeklődéssel hallgatják az V—VI. osztályok történelmi és alkotmánytani tanításait, úgyszólván sóvárognak ez ismeretek után. Érdeklődésük fokozódik még inkább, ha a tanító igaz lelkesedéssel elbeszélés-szerűen világítja meg a legfontosabb történelmi eseményeket. Ennélfogva mi falusi tanítók nemcsak szükségesnek és bevihetőnek tartjuk e két tárgy tanítását,

de régi óhajításunk teljesül vele. Falusi iskolákban a tanulók 50%-a már a IV. osztályból kilép, túlhaladott koránál fogva, miért nagyon indokolt, hogy e két tárgy ott is előadassék, miáltal nemcsak szívők és lelkük nemesedik, de alapot nyernek a nemzeti politikai életben élvezendő jogaik gyakorlására; főleg szókincsük, értelmi képességük fejlődik ezzel. A IV—V. o.-ban a történelem és alkotmánytan, amennyiben lehetséges, könnyen megérthető nyelvezettel, elbeszélő formában adassék elő, a VI. osztály mindezt ismételve kátészerű alakban.

13. *Sipos András*, tanítóképzőint. tanárjelölt, jelenleg katona.

1. Nem. 2. Az iskolai oktatás és nevelés eredménye tartósnak mondható a négy osztályt végzőkben is, csak hiányos és nem elegendő.

3. Öntudatos választónak a csupán négy osztályt végzettek 24 éves korukban sem tekinthetők, a politikai tartalmú beszédeket és olvasmányokat nem értik meg, ha csak komolyabb önművelést nem végeztek.

4. Kétséget kizáróan tartósabb az iskolai oktatás és nevelés eredménye a hat osztályt végzettekben; a különbség abban nyilvánul, hogy a hat osztályt végzettekben tisztábbak és mélyebbek a hazáról szerzett ismeretek, megalapozottabb a hazaszeretet. Multunkról, állami különállóságunkról, állami berendezkedésünkéről, gazdasági, ipari, kereskedelmi erőinkről, nemzeti műveltségünkéről és hatalmunkról, állampolgári kötelességeinkről való ismeretek határozottan és jóval értékesebbek azoknál, miket a csak négy osztályt végzettek vallhatnak magukénak. Önként következik, hogy a hazaszeretet, a hazafiui készség és áldozat dolgában is így állunk.

5. 24 éves korukban a hat osztályt végzettek érettebben szólnak politikai kérdésekhez, de még mindig nem elég éretten; politikai tartalmú beszédeket és olvasmányokat a hat osztályú végzettséggel sem lehet megérteni. Erre iskola után is nevelni kell a népet. Nem-hogy nem ismerik politikusaink törekvéseit, de még a nevüket sem tudják; a pártok közötti különbség, a pártok programja, értéke ismeretlen a nép előtt; szavazati joga gyakorlásában megkapó jelszók, rábeszélések és egyéb külső körülmények befolyásolják. Öntudatos, komoly, következményekre gondoló szavazó, fájdalom, alig van a nép körében. Akik oly gyakran hivatkoznak arra, hogy a nép, a nemzet ezt meg ezt akarja, bizony nem ismerik a népet, mert ez nem akar mást, mint munkát és nyugalmat. Elég gond neki a megélhetés kérdése, ami azon túl van, vajmi kevésbé érdekli. Nem politizálni, csak élni, boldogulni akar; adjanak meg arra minden lehetőséget s népünk boldog s megelégedett lesz. Elegendő föld, sok tanító és orvos kell a sokat szenvedő magyar népnek.

6. A *tanterv* keretében a négy alsó osztályban az eddiginél alaposabb állampolgári oktatást adni erőltetés nélkül lehetetlen.

7. A történelem és alkotmánytan a IV. osztályba nem vihető be másként, mint olvasókönyvben; ha megpróbálnók, megbontanók az oktatás és nevelés rendjét s a nemzeti tudatosság számottevő fokozását a gyermek fejletlensége miatt akkor sem várhatjuk.

U. i. Sajátságos, bár szüntelen beszélnek a köznevelés fontosságáról; bár ez az alapja a választójognak, még sem ott fogják meg a dolgot, még sem ezt tekintik elsőnek!

14. *Tokody István* ny. kántortanító, most városi tanácsos, Léva.

1. Nem, mert: 2. a 4 o.-t végzetteken a nevelés és oktatás hatása nem tartós. Már az V. o.-ban tapasztalható a 2—3 hónapos szünet alatt beállott nagy felejtés. 5—6 év múlva a négy osztályt végzettek csak rosszul olvasni és írni (alig többet a névalírás-képességénél), összeadni s kivonni tudnak így-amúgy. Természetesen itt is akad kivétel és az eredmény kialakulását az illetőnek életkörülményei, amelyek közé jutott, módosítják. A nagy átlagra azonban ez az állítás talál.

3. Mivel a IV. o. anyaga semmiféle alapot sem ad erre, a IV. o.-t végzettek legjobbjai, akik pl. lapot olvasnak s oly helyen laknak, ahol őket a politikai agitáció könnyen megtalálja, legtöbb esetben — s ez érthető — kritika nélkül teszik magukévá az olvasott politikai cikkek vagy a hallgatott szónoknak véleményét. Hajlandók a túlzásokra s mert az jóformán az emberi természetben gyökerezik, a radikálizmus felé hajlanak. Így a legjobbak. A nagy átlag sem a lap cikkét, sem a politikai beszédeket helyesen meg nem érti s egyéni hajlamai és a tömeg érzülete által viteti magát.

4. Feltétlenül igen. A számtani és mértani oktatásnak gyakorlati irányú, egymásra való vonatkoztatása élesíti az értelmet. A földrajz, történelem, alkotmánytan s a természetrajzi és természettani szerzett ismeretek, ha megfelelően, körül- és áttekintéssel bíró tanító tanítja a növendékeket, alkalmasak bizonyos fokig az önálló életnézet kialakulásának alapjául. A növendék önismeretre, a társadalomhoz s a nagy természethez való viszonyának fölismeréséhez jut s ha a reális tárgyak tanítása az emberbaráti szeretet alapján álló vallás-erkölcsi tanítással karöltve halad, oly egyéniség kialakulását teszi lehetővé az elemi népiskola, amely egyéniség társadalmi s állami szempontból általában megbízható. Az V—VI. o.-t végzett tanuló ugyanis gondolkodik, következtet, ítélt s nem kénytelen a hallottaknak kritika nélkül való befogadására. Az elemi iskola az e kérdésekben rejlő feltételek szempontjából sokkal értékesebb munkát végez a polgári iskola vagy éppen a gimnázium I—II. osztályainál. 5. A felelet a 4. pont alatt.

6. Nem. A gyermek befogadóképessége, kora, előismeretének fogyatékossága ezt kizárja.

7. Magának a történelemnek és alkotmánytannak tanítása az

V. és VI. o. egyéb ismeretanyaga céltalan s ezen a fokon is káros tudákossághoz vinne és zavarólag hatna. (L. a 4. pontot.)

15. Dr. Vértess O. József, az ideges gyermekek áll. középiskolájának tanügyi vezetője, Budapest.

1. A pusztá írni-olvasni tudás a választójog szempontjából nem tekinthető számottevő értelmi cenzusnak. Igaz, hogy az olvasás bizonyos szellemi érettséggel jár, de tudnunk kell, hogy pedagógiai, pszichológiai vizsgálatok azt is megállapították, hogy az olvasási képesség és készség gépies műveletté is lehet. Ismerünk akárhány olyan esetet, hogy az egyén ír-olvas, de normalitása nem fedi a megszokott átlagértékeket. Való, hogy az olvasás «egy pszichikus világ kicsinyben», de az említett esetben ennek a világnak összetevői: az észrebevés, a képzet, az emlékezet, az értelem, az akarat, az érzelem, a motorikus folyamatok is megváltozott módon, a rendestől eltérően jelentkeznek.

A kisegítő iskolák szellemileg abnormis növendékei közül nem kevesen olvasnak mechanikusan. De vajjon kinek jutna eszébe olyan egyéneknek választójogot adni, kik nem urai saját akaratuknak, cselekedeteiknek? A most érvényben levő választójogi törvénybe (1913. évi XXXVII. t.-c.) belemagyarázták, hogy a kisegítő iskola hat osztályát (záróvizsgálattal) elvégzett növendékek bizonyítványa is ugyanazt a jogot biztosítja a gyengetehetségű abnormis egyéneknek, mint a normálisok számára való elemi iskola hat osztálya.¹ Egyenlő jogok azonban csak egyenlő feltételek mellett gyakorolhatók, de ezek az azonos feltételek — fájdalom — jelen esetben éppenséggel nem találhatók fel, nem is szólva a tantervi különbségekről. A hat elemi tanterve csak nem azonos a hat kisegítőével?! De az állam is belátja, hogy a kisegítő iskolák volt növendékei nemcsak jogok gyakorlására nem érettek, hanem polgári kötelességek teljesítésére sem. Nevezetesen: az új védőerőtörvény 49. §-a jogot ad a kisegítő iskolának, hogy sorozásra kerülő növendékeinek bizonyítványt adjon. Minden egyes esetben a honvédelmi miniszter dönt. Ezeknek a bizonyítványoknak — ezt határozottan meg akarjuk állapítani — mindig megvolt az eredményük.

Mindenesetre szokatlan és kényelmes felfogás: jogot kötelességek nélkül gyakorolni. De még furcsább, hogy a választójog szempontjából a kisegítő-iskolát végzettek: normálisok, a védőkötelezettségéből pedig: abnormisok! Erre azt felelhetné valaki, hogy az érettségizett ifjak is normálisok, de katonai szolgálatra mégis alkalmatlanok lehetnek. Ez igaz, de a sorozáson nem szellemi, hanem

¹ Az 1913. évi XXXVII. t.-c. alapján tartandó záróvizsgálathoz a kisegítő iskolák VI. osztályát végzett fiúnövendékek is bocsáthatók. (48,216/1914 VIIb. vkm. rend.)

testi gyengeségük, arra nem valóságuk miatt alkalmatlanok. A szellemi abnormitáson, fogyatékossgon van a hangsúly, ez a kritérium és éppen ezért tartjuk helytelennek a gyengetehetségűeknek a szavazó urna elé való bocsájtását.

Az írni-olvasni tudás tehát semmiképpen sem fokmérője a választójogi értelmi cenzusnak.

2. Erre a kérdésre — véleményem szerint — csak exakt vizsgálattal, kísérletekkel lehetne a feleletet megadni. Ki kellene dolgozni a négy elemi osztály anyagának megfelelő iskolai *tesztek*et (nem intelligencia-*tesztek*et!) és ezekkel megvizsgálni a 24—30 éves felnőtteket. Ilyen tesztek lehetnének pl.: írott és nyomtatott szöveg olvasása pontos exponálással; íratás diktálás után; számolás-vizsgálat tized másodpercenyi pontossággal s i. t.

3. Ez a kérdés szintén csak «politikai *tesztek*kel» dönthető el.

4. Okvetlenül tartósabb, mert a gyakorlás a tudást edzi, erősíti. A különbség: a tudás terjedelmének és megbízhatóságának nagyobb foka.

5. Csak kísérlet döntheti el ezt a kérdést.

6. A gyermek értelmi fejlettségének megfelelő olvasmányok kísérletképpen felvehetők volnának a III—IV. osztály anyagába. Erre alapot ad az elemi népiskolai Tanterv és Utastítás (58. 61. l.) is. Az állampolgári nevelés amerikai és német irodalma különben ezt a kérdést ma már kellő világításba helyezi.

7. A történelem és alkotmánytan a IV. osztályba is bevihető, de természetesen csak igen óvatosan és szerény keretekben. De hogy ettől a nemzeti vagy politikai tudatosság fokozását szabad-e remélnünk, arra csak a kísérlet, tapasztalat adhat feleletet.

A betű a tudás terjesztője s mint ilyen nélkülözhetetlen alapja és feltétele a politikai tudatossághoz vezető útnak. A politikai érettségre elő kell készíteni a nemzetet, tudatossá kell nevelni benne az állampolgárt. Minden tudás a gyakorláson épül föl és politikailag éretté csak a jog gyakorlásának a megengedésével nevelhetem a nemzetet. A tanulás — még ha egyetemi oktatásra gondolok is — nem nevel politikusokat. Ismerünk sok kiváló tanult embert, ki egyáltalán tájékozatlan politikai kérdésekben, míg tudunk egyszerű, négy osztályt végzett iparosokról, földmívesekről, kik — éppen a gyakorlat révén — kitűnő ismerői a jogok és kötelességek ezerágú hálózatának.

Az iskola feladata: állampolgári nevelést adni; az államé: a jog gyakorlásának megengedésével politikailag érett nemzetet nevelni.

16. Egy kir. tanfelügyelő válasza:

1. A pusztá írni-olvasni tudás nem valami magas értelmi cenzus, de itt is sok függ attól, hogy a bizottság mit fog annak elfogadni. Az a paraszt ugyanis, aki csak a nevét tudja aláírni, hogy váltóra

pénzt kaphasson, még nem írni-olvasni tudó, míg az a szomszédja, aki levelet ír, folyékonyan olvas, már egészen más.

2—3. A csupán négy osztályt végzettek, ha tovább sohasem foglalkoznak, még analfabétákká is süllyedhetnek, a nagy többségben azonban ez osztály elvégzése maradandóbb nyomot hagy, különösen ma, a sajtótermékek nagymérvű elterjedése idején. Ezekből, ha olvasnak, tanácskoznak, öntudatosabb választók lesznek.

4—5. A hat osztályt végzettekben az oktatás eredménye mélyebb és tartósabb, gondolkozásuk tisztább, az V—VI. osztályban a szám- és mértanban végzett bonyolultabb számadások tisztább gondolkozásra szorítanak, a természettan elemei a természet szemléletére világosabb alapot adnak, bizonyos törvényszerűség érzését keltik fel, melyet megváltoztatni nem lehet s így bizonyos belenyugvásokra is készítenek. A történet és alkotmánytan a mai meglehetősen rossz könyvek és rossz tanítás mellett korántsem tesznek oly csodát, mint az egyik felszólaló gondolta a választójogi bizottságban, de e tárgyak tanításának hatása is kétségtelen s így az az állítás, hogy a VI. osztály elvégzése nem ad magasabb kulturfokot, mint a IV.-é, határozottan tévedés.

A 6. és 7. pontokban foglaltaktól eredményt nem várok, hanem igenis a tankötelezettség szigorúbb érvényesítésétől, az iskolák szaporításától, a felügyelet hatályosabbá tételétől s attól, hogy aki a VI. osztályt 12 éves koráig el nem végzi, annak tankötelezettsége még egy évre kiterjesztessék és szigorú intézkedések tétessenek arra, hogy ez alatt tényleg járjon és iskolába.

Végül leghatékosabb eszköz lenne az állampolgári nevelés szempontjából az ifjúsági egyesületek intézményes kiépítése, kötelezővé tétele s megfelelő anyagi támogatása.

*

A szerkesztő zárószava.

A válaszok száma sokkal kisebb, semhogy belőlök a tanügyi közvéleményre szabad lenne következtetnünk. Ezekből is kitetszik azonban, hogy a nép művelésében igen nagy hézagok vannak s hogy az iskolázás mai rendje és eredménye korántsem biztosítéka a nemzeti tudatosság kifejlődésének és általánossá válásának. Annyit e néhány — elég sokféle embertől s az országnak elég sokféle vidékéről származó — nyilatkozatból is megállapíthatunk, hogy a vál. jog kiterjesztése miatt égetővé vált nevelésügyi feladat: *a továbbképzés szervezése*. Az elemi iskolának mind a hat osztálya is csak rávezetheti az új nemzedéket a nemzeti, vagyis állampolgári, politikai tudatosság fejlődésének az útjára, megindíthatja e tekintetben is a kívánatos benső alakulást, de kész eredményt nem ad s amit adhat, az is

veszendőbe megy további gondozás és gyarapítás nélkül. Minden-
esetre nagyobb biztosítékot nyújt a hat osztály elvégzése, de magá-
ban az sem elég. Ezért reméljük, hogy a választójogi törvényjavas-
latban is tervezett népművelő intézmények megvalósulnak és bármi-
legyen is a választójogi törvényben, a sok tanácskozásból és huza-
vonából az eddiginél mélyebbre ható, rendszeresebb és nemzedékeken
át következetesen folyó művelődési politika sarjad. Ez lenne igazán
űdvös következménye a demokrácia nevében folyó mozgalomnak és
biztosítója fenmaradásunknak.¹

HAZAI LAPOKBÓL.

Budapesti Szemle. 1918. ápr. *Gaal Jenő* egy elfelejtett nagy em-
berünk, Thessedik Sámuel emlékezetét újítja fel, felemelő rajzát adva e-
tisztán látó és önfeláldozóan jót akaró férfiü törekvéseinek, egyben mélyen
lehangoló képét is nyújtva az értetlen környezetnek. — Amit Thessedik
akkor, a XVIII. sz. végén akart, azt ma sokkal többen, de még nem elegenden
akarják: a gazdasági és ipari munkára az iskola útján rendszeresen ve-
zetni a népet, egészségügyi ismereteket terjeszteni és általában a nép-
művelés gyakorlatias szervezésével a nemzetet nevelni. Azok, akik a fő-
városban élnek s onnan nézik és igazgatják a vidéki életet, a köznevelés-
ügyét is, de magok nem mentek át a vidéki élet küzdelmeire: bizonyára
aligha tudják elgondolni, hogy amily akadályokat Thessedik útjába állí-
tottak közvetlenül érdekelt polgártársai, műveletlenebb kartársai, irigyei
és ellenségei, mindazt ismerik ma is az olyanok, akik a Thessedik kör-
nyezetéhez hasonló világban élnek, nem egyéni érvényesülést, hanem a
köz javát keresve. Művelődésünk történetírói jól tennék, ha a legközelebbi
multból kikeresnék az ilyenféle emberek működésének emlékeit. *Gaal Jenő*
cikkének s *A falu gondozása. Thessedik Sámuel élete, alkotása s művei.*
(1918, M. T. Akadémia) c. munkájának sok olvasót kívánunk. Thessedikről
pár évvel ezelőtt *Szelényi Ödön* is adott ki kisebb jellemrajzot az Iparosok
Olvasótárában (Bpest, 1916, Lampel). i.

Katholikus Szemle. 1918. ápr. A Szt. István-Társulat idei köz-
gyűlését megnyitó beszédében *Csernoch János* hercegprímás az iskolák
államosításának a kérdésével is foglalkozott s kijelentette, hogy az egyház
éppen az állam belső békéjének és erejének érdekében minden erővel meg-
védi iskoláit, mert tudja, hogy ezekben nevelődik és működik a romboló.

¹ Közvetlenül a füzet kinyomása előtt érkezett még 3 válasz Hód-
mezővásárhelyről. Kettőnek az értelme ugyanaz, amit itt a zárószóban
mondunk; a harmadik pedig kijelenti, hogy kérdéseink felvetését «közön-
séges pártpolitikai fogásnak» tartja s ezért nem felel rájuk, mert «hiába
adnánk bárminő tárgyilagos feleletet is a szerkesztőség kezébe, nem adná
ki». Olvasóink tudják, hogy a kijelentés is, a feltevés is tökéletes téve-
dés. *A szerk.*